

Harmonizace účetního výkaznictví malých a středních podniků: projekt Spojených národů[#]

*Dana Kovanicová**

Bez ohledu na hospodářskou vyspělost té či oné země mají malé a střední podniky (MSP) mimořádný význam pro rozvoj každého národního hospodářství, pro rozvoj jednotlivých obcí, měst a regionů. Hrají rozhodující úlohu při vytváření nových pracovních příležitostí a všeobecně působí jako faktor sociální stability a ekonomického rozvoje. Spoluvytvářejí zdravé podnikatelské prostředí a zvyšují dynamiku trhu. Ilustrujme tato tvrzení a zvyšující se význam MSP na příkladu Evropské unie. Nejdříve ale k vymezení malých a středních podniků.

Proč jsou malé a střední podniky „na pořadu dne“?

V současné době jsou tyto podniky prohlašovány za páteř evropského hospodářství a jsou uznávány jak zdroj inovací a nápadů. Dokladem toho je summit nejvyšších představitelů Evropské unie konaný na jaře roku 2006, kde byly tyto podniky hlavním tématem jednání. Summit vyslovil silnou podporu politikám, které malým a středním podnikům poskytují podporu a rady s cílem napomoci jim vyrovnat se s výzvami současného podnikání. Přitom bylo konstatováno, že pro MSP je úspěšné začlenění do podnikatelského prostředí mnohem náročnější než pro velké podniky.

Pro potřeby podpory a rozvoje těchto podniků přijala EU v r. 1996 určitá doporučení,¹ ale již v květnu 2003 přijala novou definici (platnou od 1. 1. 2005) s cílem vytvořit těmto podnikům v rámci EU rovné podmínky. Za základní kritéria pro zařazení do kategorie MSP byl zvolen: počet zaměstnanců, obrat v milionech eur a celková hodnota aktiv v milionech eur (Tab. 1).

Tab. 1: Definice Evropské unie pro zařazení podniků mezi malé a střední

Velikost	Počet zaměstnanců	Obrat v EUR	Bilanční suma v EUR
Střední podniky	50 – 249	max. 50 mil.	max. 43 mil.
Malé podniky	10 – 49	2 mil. – 10 mil.	2 mil. – 10 mil.
Mikro-podniky	méně než 10	až do 2 mil.	až do 2 mil.

Zdroj: www.euroleg.cz

Zatímco v minulosti bylo 23 milionů MSP působících v EU (a zajišťujících 75 milionů pracovních míst) zmiňováno v oficiálních projevech jejích politických představitelů jen sporadicky, nyní si tyto podniky získávají uznání, jaké jim náleží. To je oprávněné, uvážíme-li, že 99 % podniků EU jsou právě malé a střední podniky, jak ukazuje Tab. 2. Rozhodující je

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru *Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska* s registračním číslem MSM6138439903.

^{*} Prof. Ing. Dana Kovanicová, CSc. – profesorka; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <kovanicd@vse.cz>.

¹ Doporučení Evropské komise 13/ 361/ EC.

přítom počet zaměstnanců, ostatní kritéria hrají doplňkovou roli (a posuzují se alternativně: buď – anebo). Malý a střední podnik by měl splnit také kritérium nezávislosti, což znamená, že na jeho základním kapitálu nebo hlasovacích právech se nemá podílet jiný subjekt více než 25 %.

Tab. 2: Podíl malých a středních podniků na podnikání v EU

Velikost	Počet zaměstnanců	Podíl (r. 2005)
Středně velké podniky	50 až 249	1 %
Malé podniky	10 až 49	7 %
Mikropodniky	1 až 9	91 %
Celkem	X	99 %

Zdroj: Prosperita (2006)

Obdobná situace je i v ČR; malé a střední podniky jsou i u nás významnou součástí ekonomiky. Podílejí se 61,79% na zaměstnanosti a 53,43% na celkové přidané hodnotě, přispívají ke konkurenční dynamice ekonomiky a podněcují velké podniky ke zvyšování efektivnosti a k inovacím. Podle údajů Českého statistického úřadu činil v roce 2005 podíl MSP na všech podnikatelských subjektech v ČR dokonce 99,85 %, jak dokládá Tab. 3.

**Tab. 3: Počet ekonomicky aktivních malých a středních podniků
(data jsou uvedena za podnikatelskou sféru ČR)**

Rok 2005	Právnícké osoby 0-249 zaměstnanců	Fyzické osoby 0-249 zaměstnanců	Celkem MSP	Podíl počtu MSP na celkovém počtu podniků v ČR (%)
Průmysl	25 959	133 884	159 843	99,42
Stavebnictví	6 581	96 869	103 450	99,93
Obchod	43 280	190 048	233 328	99,94
Pohostinství	5 067	43 631	48 698	99,96
Doprava	5 880	40 556	46 436	99,79
Peněžnictví	1 019	14 684	15 703	99,82
Služby	52 957	289 761	342 718	99,95
Zemědělství	2 492	41 044	43 536	99,92
Celkem	143 235	850 477	993 712	99,85

Zdroj: Zpráva o vývoji MSP a jeho podpoře v roce 2005 (Sokolt, 2006)

Rozvoj podnikání je přímo ovlivňován *kvalitou podnikatelského prostředí*, a to nejen tuzemského, ale (s ohledem na existenci EU) i evropského. Jedním ze základních pilířů podnikatelského prostředí EU je **jednotný evropský trh**. Pokud jde o MSP, Evropská komise usiluje o to, aby i tyto podniky měly z tohoto již téměř půlmiliardového trhu maximální prospěch. V současné době probíhají proto významné iniciativy s cílem poskytnout MSP znalosti a prostředky potřebné k překročení hranic místního prostředí, k proniknutí do dalších zemí EU (případně i do zemí mimo prostor EU), k snazšímu vývozu výrobků a služeb. Konkurenceschopný sektor malých a středních podnikatelů je nezbytným předpokladem

plnohodnotné integrace každé členské země – a tedy i české ekonomiky – do evropského ekonomického prostoru.

Podnikatelské prostředí je tvořeno širokou škálou podmínek pro podnikání v oblasti legislativy, v oblasti institucionální infrastruktury a v oblasti fungování trhů. Jednotný trh Evropské unie vyžaduje jednotné právní normy a standardizaci. Rekapitulujme ve stručnosti, jaký je stav regulace v EU pokud jde o účetnictví (Kovanicová, 2004, s. 119-122, Žárová, 2006).

Regulace účetního výkaznictví v Evropské unii

Až do nedávné doby byly na světové i evropské scéně centrem pozornosti společnosti kótované na regulovaných kapitálových trzích (tudíž nikoliv malé či střední podniky). Tlak globalizace v této oblasti vedl mimo jiné k vytvoření **Mezinárodních standardů účetního výkaznictví – IAS/IFRS**² jako uceleného souboru vymahatelných celosvětových účetních standardů. Jejich aplikace má zajistit, aby emitenti cenných papírů působící na těchto trzích zveřejňovali ve svých účetních závěrkách (a dalších finančních zprávách) vysoce kvalitní, transparentní, srozumitelné a pravdivé informace, jež by účastníkům kapitálových trhů (a ostatním uživatelům těchto informací) umožnily učinit si pravdivý obraz o finanční pozici, výkonnosti a peněžních tocích vykazující společnosti a na základě toho přijmout ekonomická rozhodnutí.

Je všeobecně známo, že Evropská komise svým Nařízením z r.2002³ zvolila IFRS/IAS, které předem prošly schvalovacím mechanismem EU (viz např. Huleš, 2006; Žárová, 2006, s. 65), jako jediný soubor pro zhotovování a předkládání účetních závěrek těch společností, které jsou emitentem cenných papírů registrovaných na kapitálových trzích EU (a zároveň dala členským zemím pravomoc rozšířit tuto povinnost i na další podniky, popř. jim takovou volbu umožnit). To se pochopitelně týká i společností kótovaných na Burze cenných papírů Praha (jichž jsou necelé tři desítky)⁴. Na tuto situaci reagoval český zákon o účetnictví (v § 23a), avšak jeho ustanovení (v §19, odst.9) jde nad rámec nařízení EU, když zmíněným společnostem ukládá nejen *sestavovat* účetní závěrku ve shodě s IFRS, ale podle tohoto souboru také *účtovat*. Tuto situaci ale nechceme v tomto článku dále rozvíjet.

Přijetím IFRS/IAS do prostředí Evropské unie vyvstal závažný problém. Všechny ostatní podniky nepodléhající zmíněnému nařízení – vyjma těch, na něž národní regulátor rozšířil povinnost (nebo kterým dal možnost) vykazovat podle IFRS/IAS, účtují a vykazují podle *národních účetních předpisů* („národních GAAP“), jež musí být ve shodě s **účetními směrnicemi EU** (zejména se *čtvrtou směrnicí* upravující účetní závěrku a se *sedmou směrnicí* upravující konsolidované účetní výkaznictví). V našich podmínkách tuto shodu zajišťuje a garantuje regulátor účetnictví v naší zemi – tedy *Ministerstvo financí České republiky, odbor účetnictví a auditu*. Znamená to, že český zákon o účetnictví, vyhlášky i účetní standardy pro podnikatelské subjekty jsou ve shodě se zmíněnými směrnicemi EU.

Problém je ovšem v tom, že (zejména) čtvrtá směrnice obsahuje velký počet tzv. *právních volby* (která mohou využít jednotlivé státy či podniky), což dosud vedlo k obtížné

² Přesný překlad zní *Mezinárodní standardy finančního výkaznictví*. Tento překlad považuji – s ohledem na obsah a požadavky standardů – za výstižnější. Přesto zůstávám u oficiálně zavedeného (autorizovaného) překladu.

³ Nařízení č. 1606/2002 Evropského parlamentu a Rady ze dne 19. července 2002.

⁴ Některé české společnosti jsou ovšem kótovány i na jiných burzách, včetně amerických.

srovnatelnosti účetních závěrek společností působících v různých členských zemích EU (Kovanicová, 2005, s. 19-27). Další problém vyplývající z přijetí IFRS do evropského prostředí spočíval v tom, že požadavky 4. a 7. směrnice nebyly (a co do obsahu dosud plně nejsou) shodné s požadavky IFRS.⁵

Tento problém řešila EU postupně jednak vydáním aktualizujících směrnic, jednak směrnicí,⁶ podle níž účetní závěrky vyhotovené podle účetních směrnic EU musí být ve shodě s účetními závěrkami společností vyhotovenými podle IFRS/IAS. Toho se dosáhne dodržováním shodných účetních zásad a pravidel při účtování, oceňování, vykazování a prezentaci účetních informací; jedinou odlišností by měla být pouze míra podrobnosti, v jaké jsou účetní informace zveřejňovány. Jinými slovy: srovnatelnosti mezi účetními závěrkami vyhotovenými podle dvou odlišných souborů standardů/předpisů se má dosáhnout splněním základního požadavku, totiž aby účetní závěrka podniků vyhotovená podle účetních směrnic EU podávala **věrný a poctivý obraz** o finanční pozici a výkonnosti podniku **v pojetí IFRS**.

Situace v Evropské unii není výjimečná, naopak je (z celosvětového hlediska) spíše vzorová. (Obdobná situace panuje i v jiných ekonomicko-politických seskupeních světa, kterým ale – vzhledem k naší geografické poloze – nevěnuje v tomto článku pozornost). Je tedy nasnadě, že se objevují snahy o globální nápravu této situace – a to nejen pokud jde o *velké* nekótované společnosti, které by postupně měly přejít na IFRS. Snahy směřují ke **světové harmonizaci** celého vějíře podniků, zahrnovaných pod společné označení **malé a střední podniky**.⁷

Předem je třeba konstatovat, že sama Evropská unie si neklade za cíl vypracovat svoji vlastní účetní standardizaci pro malé a střední podniky, neboť by se tím dostala do nežádoucí izolace. Nutno ale přiznat, že už při vydání čtvrté směrnice v r. 1978 byli její tvůrci natolik osvícení, že rozpoznali nutnost těmto podnikům ulevit z rozsáhlých požadavků kladených na kapitálové společnosti. Tak při splnění určitých charakteristik mohou malé a střední podniky (pokud jim to národní úprava dovolí) sestavovat rozvahu a výsledovku v tzv. zestručněné (zúžené) podobě; dokladem toho je samo české účetnictví podnikatelských subjektů.⁸ Tento cíl si vzaly za své dvě celosvětově významné instituce:

- a) *UNCTAD* (United Nations Conference on Trade and Development) – *sekce obchodu a rozvoje* působící pod *Spojenými národy* (výsledným produktem je projekt *UNCTAD – ISAR Project on Accounting by SMEs* – zkráceně *ISAR SMEs*)⁹,
- b) Rada IASB, zodpovídající za vypracování IAS/IFRS pro kótované společnosti a pracující nyní na projektu účetního výkaznictví pro malé a střední podniky (projekt „*IFRS SMEs*“).

Evropská unie oba projekty od počátku pozorně sleduje, aktivně se účastní s nimi spojených diskusí, připomínkového řízení a řady zasedání. Tento příspěvek se věnuje prvnímu z projektů – projektu Spojených národů. Že se tyto otázky stávají i v naší zemi aktuálními, to dokládá rozhovor s náměstkyní MF, která za priority MF v oblasti účetnictví

⁵ EU toto dilema „vyřešila“ tím, že v r. 2003 vydala novelizující Směrnici 2003/51/EC, ale jejím záměrem nebylo uvést směrnici v plnou shodu s IFRS.

⁶ Směrnice 2003/51/EC Evropského parlamentu a Rady z 18. června 2003, kterou se upravují Směrnice 78/660/EHS, 83/349/EHS, 86/635/EHS a 91/674/EHS o ročních a konsolidovaných účetních závěrkách určitých forem společností, bank a ostatních finančních institucí a pojišťoven. Úřední věstník 17.7. 2003.

⁷ Uvádí se, že v EU je jich – včetně družstev a mikropodniků – kolem 23 miliónů.

⁸ Viz český zákon o účetnictví – zejména § 9, odst.(4), § 13a, § 18, odst. (3).

⁹ International Standards of Accounting and Reporting for Small and Medium-sized Enterprises)

považuje tyto čtyři úkoly (*Rozhovor s náměstkyní ministra financí Danou Trezziovou, Sobotka, 2006, s. 4 – citujeme*):

- „Obecně – příprava nového právního prostředí v oblasti účetnictví s akcentem na přesné vymezení požadavků na vedení účetnictví pro jednotlivé skupiny účetních jednotek (mikro, malé a střední podniky).
- Analýza stávajícího stavu používání IAS/IFRS s výhledem pro případné rozšiřování používání IAS/IFRS v ČR (zejména u subjektů, které budou zahrnuty do kategorie subjektů veřejného zájmu).
- Postupné odstraňování úzké vazby mezi účetnictvím a daní z příjmů.
- Monitoring práva ES a zabezpečení transpozice evropské legislativy v oblasti účetnictví do českého právního řádu“.

Lze předpokládat, že – vzhledem k pozici IFRS ve světě – se Evropská unie přikloní při svém výběru spíše k projektu IFRS SMEs a že doporučí (nebo dokonce nařídí?) členským zemím jeho používání. Projekt IFRS SMEs se ale nezabývá mikropodniky, zatímco projekt ISAR SMEs ano: mohl by se tudíž stát v ČR vhodnou inspirací pro řešení účetního systému této skupiny podniků.

Projekt Spojených národů „ISAR SMEs“

Projekt byl vypracován mezinárodní pracovní komisí expertů označovanou zkratkou *ISAR* (odtud název projektu: ISAR SMEs); jako první výstup z tohoto projektu předložila tato komise v r. 2000 veřejnosti koncepční podobu ***Mezinárodních standardů účetnictví a výkaznictví pro malé a střední podniky***. Projekt pokračoval vypracováním konkrétních pravidel (resp. směrnic) vydaných v podobě dvou příruček (guidelines), které mají povahu standardů.

Komise expertů ISAR si při práci na projektu ISAR SMEs byla vědoma toho, že Rada IASB má do svého plánu zařazen mj. výzkumný projekt týkající se možností aplikace IAS na malé a střední podniky a na nově vznikající ekonomiky (tak se označují zejména africké národy s čerstvou politickou nezávislostí). Ještě v době vydání standardů ISAR ale nebylo jasné, zda vůbec IASB nějaký standard vytvoří, natož pak jakou podobu bude mít. Komise ISAR nicméně zaujala už tehdy jasné stanovisko: uznává IASB jako celosvětového tvůrce standardů pro účetní výkaznictví, bude všestranně podporovat práce IASB v této oblasti a bude prosazovat, aby projektu IASB určenému standardizaci malých a středních podniků byla dáвана priorita. Komise ISAR však trvale připomíná a namítá, že soubor IAS/IFRS byl (a nadále je) vytvářen primárně pro finanční výkaznictví kótovaných společností a že jeho aplikace v malých a středních podnicích – byť v upravené, zjednodušené podobě – bude obtížná.

Komise ISAR předpokládá, že její projekt bude brán jako jeden z možných přístupů k mezinárodní harmonizaci účetnictví a výkaznictví malých a středních podniků. Má být přijímán jako nezávazný, nepovinný pomocník institucí regulujících účetnictví v zemích, které se rozhodnou jej používat. Zejména je ale určen rozvojovým zemím a zemím s transformující se ekonomikou, neboť komise expertů ISAR se domnívá, že právě zde vzniknou při přechodu malých a středních podniků na nadnárodní účetní standardizaci s velkou pravděpodobností určité potíže. S ohledem na vývoj projektu IASB pro malé a střední podniky je komise ISAR připravena svůj projekt pro malé a střední podniky podrobit čas od času revizi a dále jej rozvíjet.

Geneze standardů pro malé a střední podniky

Mezivládní pracovní komise expertů pro oblast mezinárodní standardizace účetnictví a účetního výkaznictví (ISAR) byla vytvořena při Organizaci spojených národů v Ženevě v souladu s potřebami harmonizace účetnictví v celosvětovém měřítku. Jednalo se (a dosud se jedná) o významnou iniciativu sjednotit dílčí zájmy o harmonizaci účetnictví a účetního výkaznictví v různých mezinárodních seskupeních jako je *Evropská unie* vydávající *Evropské směrnice*, *Rada pro mezinárodní účetní standardy (IASB)* vydávající *Mezinárodní standardy účetního výkaznictví (IFRS)*, *Výbor pro americké účetní standardy (FASB)* zodpovědný za americkou účetní standardizaci (US GAAP) a další iniciativy existující ve všech světadílech. Velkou pozornost věnuje pracovní skupina ISAR rovněž harmonizaci účetnictví a účetního výkaznictví malých a středních podniků.

Komise ISAR na počátku identifikovala množství potíží, před kterými stojí malé a střední podniky. Konstatovala, že jejich rozvoj bývá limitován objektivně existujícími tendencemi v působení trhu. Nemají snadný přístup k důležitým informacím (zejména o nových technologiích, potenciálních trzích a změnách v legislativě). Častěji než velké podniky se setkávají s potížemi při financování své běžné činnosti i rozvojových záměrů, neboť investování do těchto podniků se považuje za rizikovější. Obtíže existují i při vedení účetnictví a při zajišťování smysluplných finančních informací: ve většině zemí se na malých a středních podnicích požaduje, aby vedly účetnictví a sestavovaly účetní výkazy na bázi standardů (postupů) původně zamýšlených pro velké kapitálové společnosti. Komise ISAR proto povolala experty a požádala je, aby formulovali doporučení, jak má být upraveno finanční účetnictví a výkaznictví malých a středních podniků.

Skupina expertů promýšlela definice a možné varianty kategorizace malých a středních podniků, zvažovala, které prvky účetnictví a výkaznictví by byly vhodné pro malé a střední podniky na různých úrovních jejich klasifikace, brala v úvahu možné obtíže při implementaci nového standardu i z toho vyplývající potřebu vzdělávání těch, kteří malé a střední podniky vlastní a řídí, a zejména těch, kteří o nich vedou účetnictví. To vše konzultovala s významnými světovými profesními institucemi, mezivládními výbory, národními regulátory účetnictví a tvůrci účetních standardů.

Východiska standardizace: tři vrstvy podniků se vzájemnou průchodností

Projekt ISAR SMEs se stal průkopníkem myšlenky založit účetní výkaznictví malých a středních podniků na bázi souboru IAS (nynějšího IFRS), kterou následně přejala Rada IASB při svém koncepčním řešení standardu pro malé a střední podniky. Podle ISAR má standard upravující účetnictví a účetní výkaznictví malých a středních podniků poskytovat uživatelům účetních informací užitečné informace pro rozhodování. Přitom má tento standard být:

- stručný,
- jednoduchý, tj. srozumitelný a uživatelsky přátelský,
- založený na rámci shodném s úplnou verzí IAS,
- samostatný (bez nutnosti povinně nahlížet prostřednictvím odkazů do plné verze IAS),
- dlouhodobě stabilní,
- široce akceptovatelný,
- zjednodušený co do požadavků na oceňování,
- flexibilní a dostatečně přizpůsobivý růstu podniku až do té míry, která by umožnila snadný přechod na plnou verzi IAS/IFRS.

Navrhovaný koncept ISAR SMEs je založen na tzv. **třístupňovém účetním rámci**; hlavním záměrem tohoto přístupu je zajistit snadnou prostupnost mezi jednotlivými stupni, a to oběma směry – do vyššího i nižšího stupně. Pro tyto účely definuje projekt tři úrovně podniků¹⁰ (Tab. 4), jejichž stručnou charakteristiku dále uvádíme.

Tab. 4: Koncept tříúrovňového rámce účetní standardizace

Hierarchie	Charakteristika
Úroveň 1	a) podniky, jejichž cenné papíry jsou kótovány na burze, b) ostatní podniky, jejichž činnost je spojena s významným, c) veřejným zájmem.
Úroveň 2	a) podniky emitující cenné papíry, které nejsou kótované, b) podniky nevýznamného veřejného zájmu.
Úroveň 3	a) podniky s malým počtem zaměstnanců, kde vlastníci jsou většinou i manažery, b) velmi malé podniky nově založené, kde by vyšší nároky činily obtíže.

Do úrovně 1 jsou zahrnuty velké podniky státní i soukromé, včetně bank a finančních institucí. Uživatelé informací z účetních výkazů této množiny podniků jsou především kapitálové trhy, banky a obchodní partneři. U těchto podniků se předpokládá používání **IFRS/IAS v plném rozsahu**. Do úrovně 2 jsou začleněny důležité podniky střední velikosti, kde prioritou není veřejný zájem. Jejich vlastníci nejsou v těchto podnicích manažery a potřebují proto spolehlivé účetní informace pro sledování provedených transakcí a pro kontrolu úvěrování. Podniky spadající do úrovně 2 by měly vést účetnictví a účetní výkaznictví podle zúžených, "*zestručněných*" **IFRS/IAS**, nevylučuje se ale možnost používat dobrovolně IFRS/IAS v plném rozsahu. Podniky úrovně 3 by měly vést **jednodušší (podvojně) účetnictví na akruální bázi**, které by ale nemělo být v rozporu se základními pravidly mezinárodních účetních standardů (opět z důvodu snadného přechodu na vyšší úroveň). Vedle věřitelů a finančních institucí je hlavním uživatelem výstupů z účetnictví management (obvykle vlastníci).

Projekt neuvádí žádná kvantitativní kritéria pro zařazení podniků do jednotlivých úrovní (jak to pro účely podpory a rozvoje těchto podniků v rámci svého prostoru učinila EU). Komise ISAR upozorňuje, že hranice mezi třemi úrovněmi nemohou být náležitě posuzovány bez znalostí specifík každé jednotlivé země, v níž podniky působí. ISAR doporučuje 3 úrovně, ale podrobnější vymezení úrovní (zejména úrovně 2 a 3) ponechává v kompetenci státu, který se rozhodne pro aplikaci tohoto projektu. Přitom je nutné vycházet z převažujícího ekonomického, sociálního a právního prostředí dané země a zejména pak z konkrétní struktury podniků podle jejich velikosti (mikro, malé, střední, velké). Skupina expertů prohlašuje, že jakýkoli účetní model vycházející z projektu ISAR by měl být přijímán na bázi dobrovolnosti.

¹⁰ Kritéria pro začlenění podniků do jednotlivých úrovní (zejména do úrovně 1 a 2) doznávala postupem času změny. Dnešní zařazení do úrovně 1 je kompatibilní s vymezením, jež přijala Rada IASB v připravovaném standardu pro malé a střední podniky.

Standardy pro úroveň 2 a 3

Po vypracování koncepčních východisek standardu pro malé a střední podniky se diskuse a následné práce soustředily na vypracování odborných příruček/standardů pro MSP úroveň 2 a 3 (úroveň 1 podléhá plné verzi IFRS/IAS a není tudíž předmětem úpravy v projektu ISAR). Toto úsilí vyústilo v r. 2003 ve vydání dvou samostatných *standardů¹¹ účetnictví a finančního výkaznictví pro malé a střední podniky* (SMEGA 2, 2004 a SMEGA 3, 2004), a to odděleně pro úroveň 2 a pro úroveň 3. Každý ze standardů reprezentuje pro danou úroveň velmi sevřený, komplexní a přitom úsporný soubor ustanovení a pravidel, bez textových odvolávek na úplný soubor IAS. Standard pro úroveň 2 má rozsah 73 stran, standard pro úroveň 3 čítá dokonce jen sympatických 15 stran.

Projekt ISAR SMEs není strnulý, naopak je schopen dalšího vývoje. Dokladem toho je např. *konsultativní konference Mezinárodní federace účetních a rozvojových zemí*, konaná 10.-11. března 2005 v Praze, na níž byly diskutovány oba standardy, určen další postup prací na projektu a plánována koordinace s ostatními institucemi zabývajícími se obdobnou problematikou. Komise ISAR si totiž dala za cíl „...podporovat a prosazovat transparentnost, spolehlivost a srovnatelnost podnikového účetnictví a výkaznictví, jakož i zlepšovat zveřejňování informací o řízení a správě podniků v rozvojových zemích a v zemích s transformující se ekonomikou. Toho dosahuje prostřednictvím integrovaného výzkumu, mezivládního konsensu, šíření informací a technické spolupráce.“ (Voghel, 2005)

Standardizace na úrovni 2

Standard v úvodu definuje výstupy z této úrovně účetnictví (obsah účetní závěrky) a dále rozebírá obsah, účetní politiku a způsob oceňování jednotlivých vykazovaných položek. Úplný soubor účetních výkazů by měl obsahovat všechny složky, požadované na úrovni 1, tedy:

- rozvahu,
- výsledovku,
- výkaz popisující buď všechny změny ve vlastním kapitálu, nebo jen ty změny vlastního kapitálu, které nebyly způsobeny transakcemi s vlastníky souvisejícími s jejich vlastnickými funkcemi,
- výkaz peněžních toků (cash flow),
- účetní politiku a vysvětlující poznámky k výkazům.

Předpokládá se, že koncepční rámec účetnictví podniků zařazených do úrovně 2 bude shodný s Koncepčním rámcem IFRS/IAS všude tam, kde je aplikovatelný vzhledem k prostředí, v němž působí národní účetnictví (národní GAAP).¹² Jestliže jsme již dříve konstatovali, že standard má charakteristiky uváděné u standardů úplného souboru IAS/IFRS, pak to na tomto místě můžeme ilustrovat. Po předmluvě následuje úvodní část zahrnující: rozsah působnosti, vymezení uživatelů, cíle, předpoklady, kvalitativní charakteristiky, definice prvků rozvahy a výsledovky, rozpoznání prvků, oceňování, transakce nepokryté standardem, všeobecná ustanovení, požadavky na strukturu a obsah účetních výkazů a poznámek k nim. Následují pravidla (guidelines) podle jednotlivých oblastí (v celkovém rozsahu 45 stran). V této části je standard koncipován jako zestručněný soubor IAS. Z úplného souboru tehdejších IAS (platných v r. 2002) byla vybrána zhruba polovina standardů,

¹¹ Příručky (guidelines) mají určení i charakteristiky shodné se standardy, jak je známe z IAS/IFRS.

¹² Národní účetnictví pro podnikatele v ČR (národní GAAP) zahrnuje zákon o účetnictví, příslušnou vyhlášku a příslušný soubor českých účetních standardů.

kteřé představují "jádro", na němž je založeno účetní výkaznictví úrovně 2. Při výběru standardů si Komise ISAR byla vědoma toho, že neexistují objektivní kritéria pro výběr IAS do standardu pro úroveň 2 a že je to věcí úsudku. Hlavním kritériem pro jejich zahrnutí či vyloučení byla povaha činnosti podniků spadajících do této úrovně. Tak bylo z úplného souboru IAS vybráno 16 standardů s ohledem na transakce, které se ve středních podnicích běžně vyskytují. Z nich vznikla standardizace 15 tématických oblastí, jež jsou v materiálu uvedeny v následujícím pořadí:¹³

Tab. 5: Tématické oblasti standardu pro úroveň 2

Upravované oblasti ve standardu pro úroveň 2	Vazba na úplné IAS (včetně interpretací SIC)
1) Sestavování a zveřejňování účetní závěrky	IAS 1
2) Výkazy peněžních toků	IAS 7
3) Pozemky, budovy a zařízení	IAS 16, IAS 36, SIC 10
4) Leasingy	IAS 17, SIC 15
5) Nehmotná aktiva	IAS 38
6) Zásoby	IAS 2
7) Vykazování státních dotací a zveřejňování státní podpory	IAS 20
8) Rezervy, podmíněná aktiva a podmíněné závazky	IAS 37
9) Výnosy	IAS 18
10) Výpůjční náklady	IAS 23
11) Daně ze zisku	IAS 12
12) Účetní pravidla, změny v účetních odhadech a chyby	IAS 8
13) Dopady změn měnových kurzů	IAS 21
14) Události po rozvahovém dni	IAS 10
15) Zveřejnění spřízněných stran	IAS 24

Zdroj: SMEGA 2 (2004)

Standard ale není koncipován jako pouhý opis oněch 15 standardů IAS. Z každého standardu byly vybrány jen ty odstavce, které jsou úrovni 2 adekvátní. Standard obsahuje tři dodatky: definice, příklady a prameny, z nichž standard čerpal (jedná se o převodník mezi označením odstavců ve standardu pro úroveň 2 a označením odstavců v úplné verzi IAS). Komise ISAR si je vědoma, že práce Rady IASB na zlepšování stávajících IAS a na vývoji nových standardů může znamenat nutnost tento standard čas od času revidovat.

Standardizace na úrovni 3

Standard pro úroveň 3 (čítající včetně ilustrací základních účetních výkazů 15 stran) obsahuje všechny náležitosti takové normy, i když ve velmi zhuštěné podobě. Je určen nejmenším podnikům, řízeným většinou samotným vlastníkem (vlastníky) a majícím jen několik zaměstnanců. I tyto podniky vedou (podvojné) účetnictví založené (tak jako IAS/IFRS) na dvou východiscích:

¹³ Používáme názvy standardů, jak se v autorizovaných českých překladech ustálily k dnešní době.

- a) na předpokladu trvání, což znamená, že podnik bude svoji činnost provádět i v předvídatelné budoucnosti (going concern),
- b) na aktuální bázi, ale ve zjednodušené podobě, která je přesto konsistentní s *IAS 1 Sestavování a zveřejňování účetní závěrky*. To znamená, že se neúčtuje jen o peněžních příjmech a vydáních v době, kdy nastaly (i když právě s nimi je tento systém úzce svázán, neboť manažeři mnohdy řídí tyto podniky právě na bázi peněžních toků), ale také o očekávaných peněžních příjmech a vydáních – tedy o pohledávkách a závazcích.

Účetní systém podniků spadajících do úrovně 3 je založen na souboru vybraných standardů IFRS/IAS, který se shoduje s úrovní 2, ale jen co do určení jádra, nikoli co do rozsahu vybraných odstavců; s ohledem na transakce vyplývající z činnosti těchto podniků je výběr z IAS výrazně zúžen. Účetní systém pro tuto úroveň by měl uspokojit jak potřeby externích uživatelů, tak zhotovitelů účetní závěrky. Kdo jsou uživatelé a jaké jsou jejich potřeby? Uvádíme výčet těch nejvýznamnějších:

- *management*: zajímá se o důsledky chování podniku během roku; přijímá rozhodnutí ohledně financování;
- *poskytovatelé půjček a ostatní věřitelé*: odhadují rizika při rozhodování o poskytnutí úvěru, o navázání obchodních vztahů apod.;
- *vládní orgány*: využívají údaje pro účely plánování na makroúrovni i mikroúrovni;
- *daňové úřady*: kontrolují výpočty daní, vyměřují nedoplatky a přeplatky;
- *agentury malých podniků*: potřebují informace pro čerpání dotací a podpor malým podnikům, pro různé granty apod.

Z požadavků externích a interních uživatelů účetní závěrky se odvozují její základní komponenty, jimiž jsou:

- výsledovka,
- rozvaha,
- vysvětlující poznámky.

To nevylučuje zhotovování dalších výkazů, zejména výkazu o peněžních tocích, který je standardem velmi doporučován – s odůvodněním, že podniky spadající do této úrovně mívají obtížnější přístup k bankovním a obchodním úvěrům a že řízení peněžních toků je ve vztahu k bankám a dalším poskytovatelům peněz velmi důležité. I pro tuto úroveň standard vymezuje – ve shodě s IAS, ale velmi úsporně – kvalitativní charakteristiky účetních výkazů, definuje jejich základní prvky, určuje pravidla pro jejich rozpoznání a oceňování. Právě na pravidlech pro oceňování lze nejúčinněji demonstrovat výrazné zjednodušení oproti předchozí úrovni. Nejobvyklejší bázi pro ocenění aktiv a závazků jsou totiž historické náklady (historical cost), u aktiv následně snižované o případné odpisy či opravné položky.

Detailní ustanovení (konkrétní pravidla) pro vykázání určitých typů aktiv, závazků, výnosů a nákladů a s nimi souvisejících transakcí jsou popsána na pouhých čtyřech stranách v sekci nazvané *Základní požadavky*. Transakce, které tato část nepokrývá, mají být posuzovány podle požadavků úrovně 2. Na závěr standard uvádí nezávazné ilustrace jednostránkových vzorů účetních výkazů: výsledovky v účelové struktuře, výsledovky v druhové struktuře a rozvahy.

Nemělo by ujít pozornosti, že standard dává aplikující zemi možnost, aby pro tuto úroveň povolila po omezený čas (potřebný pro přípravu nového systému) určité úlevy, a to dokonce až směrem k přechodnému užívání *účetnictví na bázi peněžních toků (cash accounting)*.

Závěr

Mezi světovou odbornou veřejností panuje dnes všeobecná shoda v tom, že v oblasti účetnictví malých a středních podniků je nutno přecházet od národních předpisů k nadnárodním standardům. Odůvodňuje se to postupující globalizací, která i u těchto podniků vyžaduje určitý stupeň komparability účetního výkaznictví. V současné době je téměř hotová finální podoba druhého projektu – IASB SMEs – ale už od počátku jeho vývoje se ozývají námitky, že ekonomické, právní a sociální prostředí řady zemí není dostatečně rozvinuté pro jeho přijetí. Při budoucím přechodu takových zemí na nadnárodní standardizaci malých a středních podniků by proto neměl být opominut – alespoň na časově omezenou dobu – projekt ISAR SMEs, neboť pro něj hovoří tyto klady:

- a) víceúrovňová klasifikace MSP: oproti IFRS SMEs zahrnuje tento projekt i velmi malé podniky (úroveň 3),
- b) existence samostatného, stručného, srozumitelného, uživatelsky přátelského standardu pro každou ze dvou úrovní – pro úroveň 2 a pro úroveň 3,
- c) výrazné zjednodušení účetních pravidel a účetního výkaznictví oproti úplným IFRS, aniž se při tom opouští rámec shodný s IAS a aniž se tím ohrožuje možnost prostupu do vyšší či nižší úrovně standardizace,
- d) snazší aplikace standardů zejména při nedostatečně rozvinutém kapitálovém trhu, neboť se bere v úvahu skutečnost, že existují odlišná prostředí svázaná s konkrétními podmínkami jednotlivých zemí,
- e) důsledná sevřenost standardů a jejich textová úspornost, bez nutnosti častých odkazů na úplnou verzi IFRS.

Literatura:

- [1] Huleš, J. (2006): *Nejsou IAS jako „mezinárodní účetní standardy“*. Účetnictví, 2006, roč. 53, č. 8, s. 49.
- [2] Kovanicová, D. (2005): *Finanční účetnictví – světový koncept IFRS/IAS*. Praha, BOVA POLYGON, 2005.
- [3] Kovanicová, D. (2004): *Jak porozumět světovým, evropským, českým účetním výkazům*. Praha, BOVA POLYGON, 2004.
- [4] Prosperita (2006): *Na 99 % podniků v EU jsou malé a střední podniky*. Prosperita, 2006, roč. 8, č. 7, s. 7.
- [5] SMEGA 2 (2004): *Accounting and Financial Reporting Guidelines for Small and Medium-sized Enterprises – Level 2 Guidance*. New York / Geneva, United Nations, 2004.
- [6] SMEGA 3 (2004): *Accounting and Financial Reporting Guidelines for Small and Medium-sized Enterprises – Level 3 Guidance*. New York / Geneva, United Nations, 2004.
- [7] Sobotka, V. (2006): *Rozhovor s náměstkyní ministra financí Danou Trezziovou*. Bulletin Institutu Svazu účetních, 2006, č. 2, s. 4.

- [8] Sokolt, L. (2006): *Zpráva o vývoji MSP a jeho podpoře v roce 2005*. [on-line], Praha, MPO, c2006, [cit.:31.7.2006], < <http://www.mpo.cz/dokument20309.html>>.
- [9] Voghel, S. (2005): *The Consultative Conference: Aims and Objectives*. In: *SMP/SME and Development Nations Consultative Conference*. Praha, IFAC, 2005.
- [10] Žárová, M. (2006): *Regulace evropského účetnictví*. Praha, Oeconomica, 2006.

Harmonizace účetního výkaznictví malých a středních podniků: projekt Spojených národů

Dana Kovanicová

ABSTRAKT

V roce 2000 mezivládní pracovní skupina expertů (ustavená při OSN v rámci sekce ISAR) identifikovala množství obtíží, před nimiž stojí malé a střední podniky (MSP/SMEs), když mají aplikovat účetní standardy vydávané různými – ať už národními či nadnárodními – regulátory. Bylo odsouhlaseno započít práce na projektu, jež by uspokojil potřeby účetnictví a finančního výkaznictví této skupiny podniků i jejich uživatelů – tzv. projekt ISAR SMEs. Výzkum potvrdil, že tomuto požadavku nejlépe vyhovuje tříúrovňová struktura. Podniky úrovně 1 mají veřejnou odpovědnost a aplikují proto plné IFRS. Do úrovně 2 spadají podniky, které nejsou spjaty s významným veřejným zájmem; aplikují proto zestručněné IFRS, ale mohou aplikovat i širší rozsah IFRS. Úroveň 3 je určena nejmenším entitám; ty aplikují jednoduché účetnictví na akruální bázi, které je také založeno na principech IFRS, ale s těsným propojením na peněžní transakce. Tyto tři úrovně by měly být přesně vymezeny samotným státem, který se rozhodne aplikovat tento přístup; přitom je nutno vzít v úvahu existující ekonomické, právní a sociální prostředí. Projekt je určen zejména rozvojovým zemím a zemím s transformující se ekonomikou, v nichž není dostatečně rozvinuto tržní prostředí jako podmínka úspěšné aplikace náročnějších standardů.

Klíčová slova: Malé a střední podniky; Finanční výkaznictví; Účetnictví.

Financial Reporting Harmonization of Small and Medium-sized Enterprises: United Nations Project

ABSTRACT

In 2000, the Intergovernmental Working Group of Experts (of United Nation's ISAR section) identified a number of obstacles that small and medium-sized enterprises (SMEs) are facing in application of accounting standards that had been issued by various standard-setting bodies, both national and international. It was agreed to start activity on project that would meet the accounting and financial reporting needs of such group of enterprises and their users – so called project ISAR SMEs. The research verified that three-tiered structure is the best for satisfying these needs. The enterprises of level 1 have public accountancy and thence apply full IFRS. Enterprises not related to significant public interest fall into the level 2; they therefore apply shorter IFRS, but they have the option to follow the full set of IFRS. The smallest entities belong into level 3; they apply simple accrual-based accounting also based on IFRS principles, but closely linked to cash transactions. These three levels would be determined by each State that chooses to apply this approach, taking into account the prevailing economic, legal and social circumstances. The project is pitched especially to developing countries and countries with economies in transition, in which there is no satisfactory developed market environment as the prerequisite of successful application of more exigent standards.

Key words: Small and medium-sized enterprises; Financial reporting; Accounting.

JEL classification: M41.